

POLITINĖS FILOSOFIJOS IR POLITIKOS MOKSLO SANTYKIS: LEO STRAUSSO POZICIJA

Mindaugas Stoškus

Vilniaus universiteto Filosofijos katedra

Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius

Tel. (8 5) 266 76 17

El. paštas: mindaugas.stoskus@fsf.vu.lt

Straipsnyje analizuojamas politinės filosofijos ir politikos mokslo santykis bei Leo Strausso požiūris į pagrindines politikos mokslo raidos tendencijas, pamatines jo prielaidas ir politinės filosofijos reikšmę. Atsiradusiame politikos moksle iš karto ėmė reikštis du skirtingi požiūriai į tai, koks turėtų būti politikos mokslo ir politinės filosofijos ryšys. Vieni politikos mokslininkai palaikė mintį, kad politikos mokslas turi išlaikyti glaudžius santykius su politine filosofija, o kiti buvo už griežtą šių disciplinų atskyrimą. Šiame straipsnyje analizuojami pagrindiniai skirtingų stovyklų atstovų argumentai. Antroje XX amžiaus pusėje į šį ginčą įsitraukė ir politikos filosofai, nes tuo metu kilęs bihevioristinis judėjimas politikos moksle ėmė atvirai kvestionuoti ne tik politinės filosofijos reikšmę politikos mokslui, bet ir apskritai pačią jos galimybę ir prasmingumą. Leo Straussas iškilo kaip vienas griežčiausių bihevioristinio politikos mokslo kritikų ir politinės filosofijos gynėjų. Straipsnyje aptariama Strausso pamatinių politikos mokslo prielaidų kritika, jo požiūris į politinės filosofijos reikšmę ir prasmę.

Pagrindiniai žodžiai: politikos mokslas, politinė filosofija, pozityvizmas, biheviorizmas, Straussas.

Politinės filosofijos ir politikos mokslo santykis bei su juo susijusios problemos domina tiek filosofus, tiek politikos mokslininkus. XIX amžiuje atsiradusiam politikos mokslui viena svarbiausių užduočių buvo įtvirtinti savo tapatumą ir autonomiškumą, todėl politikos mokslininkai turėjo nustatyti savo disciplinos santykį su politine filosofija ir kitais humanitariniais ir socialiniais mokslais, pirmiausia su istorija. Politikos mokslo raida rodo, kad bandymas kartą ir visiems laikams apibrėžti aiškų politikos mokslo ir politinės filosofijos ryšį buvo nesėkmingas: santykių tarp disciplinų aiškinimasis tapo visos politikos mokslo istorijos dalimi. Klausimai, koks yra ir koks turėtų būti politinės filosofijos ir politikos mokslo

santykis, kiek šios disciplinos gali ar turi būti savarankiškos, keliami ir šiandien.

Žvelgiant į politinės filosofijos ir politikos mokslo santykių raidą iš laiko perspektyvos galima tik spėlioti, ar ji būtų susiklosčiusi taip pat be Leo Strausso idėjų. Jis ėmėsi atkakliai ginti politinės filosofijos pozicijas tuo metu, kai daug kas kalbėjo apie šios filosofijos šakos mirtį ar bent jos griežtą subordinavimą bihevioristiškai orientuotam politikos mokslui. Šiame straipsnyje kaip tik ir bus aiškinamasi, kaip Straussas suvokė politinės filosofijos reikšmę ir kodėl scientistinį požiūrį į politinius reiškinius jis laikė ribotu. Tačiau norint aiškiau suprasti, kokioje intelektinėje aplinkoje skleidėsi šio mąstytojo idėjos, būtina aptarti politikos

mokslo raidą ir joje susiformavusį politikos mokslo ir politinės filosofijos santykį.

Naujas politikos mokslas: iššūkis filosofiniam mąstymui

Bandantys nustatyti tiksliai politikos mokslo atsiradimo datas ir pradininkų pavardes dažnai nurodo Francisą Lieberį – pirmąjį politikos mokslo profesorių Jungtinėse Amerikos Valstijose. Nuo 1857 iki 1865 metų Lieberis Kolumbijos universitete dirbo kaip istorijos ir politikos mokslo profesoriaus (Ricci 1984: 58). Šis jungtinis pavadinimas rodė, kad politikos mokslas dar nebuvo laikomas visiškai savarankiška disciplina. XIX amžiaus antros pusės socialinių mokslų raidai gana didelę įtaką padarė Auguste'o Comte'o *Pozityviosios filosofijos kursas* (1830–1842) išdėstyta pozityvaus mokslo samprata ir ja remiantis paskutiniuose kurso tomuose plėtojama pozityvi sociologija. Viena iš Comte'o minčių buvo vieningo socialinio mokslo idėja. Jis manė, kad skirtingos socialinio pasaulio reiškinių sritys negali būti tyrinėjamos atsietai nuo visumos. Todėl, jo manymu, sociologija, remdamasi pirmiausia istoriniu metodu, turi nagrinėti ir ekonominius, ir politinius reiškinius (žr. Nekrašas 2010: 89). Tačiau netrukus vieningo socialinio mokslo idėjos iš esmės atsisakyta. Skirtingos socialinio mokslo disciplinos pradėtos plėtoti savarankiškai, mokslininkams atkakliai siekiant įtvirtinti savo disciplinų autonomiją. 1880 metais Kolumbijos universitete Johnas Burgesas įsteigė Politikos mokslo mokyklą – universiteto institutą, kuriame buvo rengiami tik politikos mokslo daktarai.

Verta paminėti, kad abu minėti profesoriai išsilavinimą įgijo ne JAV, o Europoje.

Tiek šie, tiek daugelis kitų to meto JAV politikos tyrėjų į naująją žemyną „importavo“ europines, ypač vokiškąsias, legaliosios politikos analizės idėjas. XIX amžiaus pabaigoje Prancūzijoje jau veikė Politikos mokslų mokykla (*Ecole Libre des Sciences Politiques*, įkurta 1872 metais Paryžiuje), Didžiojoje Britanijoje – Londono ekonomikos ir politikos mokslo mokykla (*London School of Economics and Political Science*, įkurta 1895 metais). Neretai kiek vienpusiškai teigiama, kad politikos mokslas, kaip akademinė disciplina, yra Jungtinių Amerikos Valstijų universitetų „kūrinys“. Tai ne visai pagrįstas tvirtinimas. Akivaizdu, kad jo atsiradimą labiausiai lėmė būtent iš Europos į JAV atkeliavusios naujos pozityvizmo ir politikos *mokslinio* tyrimo idėjos: faktų ir vertybių perskyra, lyginamasis metodas, empiristinė orientacija, griežto metodiškumo reikalavimas. Žinoma, šiuolaikinis politikos mokslas būtų neįsivaizduojamas be XX amžiuje vykusių intelektinių permainų JAV akademiniame gyvenime. Tačiau, kaip pažymi Gabrielis Almondas, iki pat Pirmojo pasaulinio karo pabaigos būtent JAV, o ne Europos politikos mokslininkai save laikė provincialais (žr. Almond 1996: 80).

1903 metais JAV politikos mokslininkai įkūrė Amerikos politikos mokslo asociaciją (APSA – *American Political Science Association*). Šios organizacijos įsteigimas akivaizdžiai rodė, kad jau susiformavo kritinė masė politikos mokslininkų, suinteresuotų savo disciplinos plėtra. Be to, tai buvo oficialus pareiškimas akademiniam pasauliui, kad politikos mokslas išsivadavo iš tarpdisciplininio mokslo (neatsiejamo nuo filosofijos, istorijos, sociologijos ar ekonomikos) statuso. Ši įvykį kai kurie ty-

rėjai laiko itin reikšmingu ir nuo jo pradeda pasakoti savarankiško politikos mokslo istoriją (žr. Gunnell 1983: 6).

Vienas svarbiausių naujo politikos mokslo atstovų siekių buvo visomis išgalėmis palaikyti aukštą disciplinos moksliskumo lygį. Šis savotiškas politikos mokslininkų scientizmas atitiko to meto akademinę dvasią, nors, tiesą sakant, pagal dabartinius standartus tuometinis moksliskumo supratimas nebuvo itin griežtas. Pažadai labai skyrėsi nuo rezultatų, moksliniuose tyrimuose dar nebuvo remiamasi statistika, apklausų duomenimis, modeliavimu ar žaidimų teorija. Mokslininkų pastagos dažniausiai apsiribodavo uoliu, nors ne visada pakankamai sistemingu faktų rinkimu ir bandymu juos apmąstyti be išankstinių nuostatų.

Pirmajame ir antrajame XX amžiaus dešimtmetyje politikos mokslininkai stengėsi nuosekliai laikytis empiristinio tono. Todėl, nors politikos mokslas vis dar buvo glaudžiai susijęs su filosofija ir istorija, šių disciplinų įtaka ir svarba tolydžiai mažėjo. Tačiau drastiškų bandymų išgryninti politikos mokslo metodologiją dar nebuvo. Priešingai, kartais pasigirsdavo raginimų vengti pernelyg didelės šio mokslo specializacijos. Woodrow Wilsonas, šeštasis Amerikos politikos asociacijos prezidentas, vėliau tapęs ir JAV prezidentu, kalbėdamas savo kolegoms pabrėžė, kad politikos mokslui atsiribojimas tiek nuo kitų disciplinų, tiek apskritai nuo įvairiausių žmogiškosios patirties modusų yra žalingas (žr. Wilson 1911: 2). Norint suprasti ir paaiškinti politinius procesus bei reiškinius, būtina tinkamai įvertinti įvairias socialines, kultūrines, moralines jų priežastis. Wilsonas teigė, kad politikos mokslininkai, kurie per daug remsis vien

politinio gyvenimo faktais, „nepastebės pačių svarbiausių faktų, dvasinių patirčių, proto išvalgų, sielos troškimų – to, kas gyvenimui suteikia pulsą“ (Wilson 1911: 3). Visgi šie politikos mokslininkų asociacijos prezidento perspėjimai nesulaukė platesnio atgarsio. Politikos mokslas, nors ir pamažu, vadavosi iš filosofijos ir istorijos įtakos, laukė metodologinio persilaužimo. Jis turėjo padėti pasiekti panašią disciplinos pažangą, kokią anksčiau pasiekė tikslieji mokslai.

Ryškesnius politikos mokslo raidos pokyčius galima pastebėti trečiajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje. Jie siejami su išskirtinės asmenybės politikos moksle – Charleso Merriamo – iškilimu. Jo teigimu, politikos mokslas, norėdamas siekti realios pažangos, turi „plačiau naudotis statistikos, socialinio stebėjimo instrumentais, analitine metodika ir psichologijos laimėjimais“ (Merriam 1921: 184). Šiomis išvalgomis, pasak Johno Gunnello, Merriamas gerokai pralenkė savo laiko dvasią ir uždavė naują toną politikos mokslo vystymuisi (žr. Gunnell 1983: 8), nors iš tikrųjų panašiomis nuostatomis tuo metu jau vadovavosi sociologai, ypač priklausę Ėmilio Durkheimio mokyklai. Nuosekliai plėtodami Merriamo idėjas politikos mokslininkai pamažu klojo politikos mokslo bihevioristinio judėjimo pamatus ir rengėsi tikrove paversti jo pranašišką išvalgą: „[k]ada nors mes galėtume pakeisti įprastinį požiūrį kitu <...>, ir pradėti laikyti politinį elgesį vienu svarbiausių tyrimo objektų“ (Merriam 1926: 7).

Ketvirtajame ir penktajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje bene žymiausias ir įtakingiausias Merriamo iškeltų idėjų plėtotojas buvo Haroldas Lasswellas. Šiam politikos mokslininkui didžiulę įtaką padarė

Sigmundo Freudo psichoanalizės teorija. Savo darbuose jis atkakliai siekė į politikos mokslo metodologiją perkelti kai kuriuos psichologijos mokslo (ypač psichoanalizės) laimėjimus (Lasswell 1939: 375–390). Lasswellas ne kartą pabrėžė, kad psichologijos mokslas yra būtent tai, kas galėtų paspartinti politikos mokslo pažangą (Lasswell 1941: 335). Nors politikos moksle visada buvo mokslininkų, palaikančių idėją, kad jų disciplina privalo išlaikyti glaudžius ryšius su moralės ir politine filosofija ar istorija (jie šiame darbe vadinami tradicionalistais), bendros politikos mokslo raidos tendencijos rodė, kad jų skaičius ir įtaka vis mažėjo. Daugėjo mokslininkų, reikalaujančių savo disciplinos permainų, o jos pirmiausia turėjo reikšti atsiribojimą nuo neva pasenusio normatyvinio, dažniau į praeitį ir senąsias klasikų knygas, o ne į dabarties problemas nukreipto istorinio ir filosofinio politikos tyrimo būdo.

Penktojo dešimtmečio pabaigoje politikos mokslininkai ėmė suprasti, kad artėja lūžio momentas: reikėjo nuspręsti, ar politikos mokslas bus plėtojamas vadovaujantis tradicionalistų nuostatomis, ar pozityvizmo idėjomis. Būtent pastarosios tapo politikos mokslo bihevioristinio judėjimo pagrindu. Bihevioristinės idėjos į politikos mokslą atėjo iš psichologijos. O šios psichologijos srovės iškilimui didžiausią įtaką padarė būtent XIX ir XX amžiaus pozityvizmas. Tiesa, nesutariama, kieno – loginio pozityvizmo ar empiriokriticizmo – įtaka biheviorizmui didesnė. Tradiciškai šios psichologijos srovės ištakos siejamos su loginių pozityvistų idėjomis. Nors tarp loginio pozityvizmo ir biheviorizmo iš tiesų daug panašumų, Evaldo Nekrašo nuomone,

biheviorizmui didesnę įtaką padarė empiriokriticizmas. Biheviorizmo psichologijoje srovė išpopuliarėjo dar trečiajame dešimtmetyje – tada, kai loginis pozityvizmas tik formavosi, o Ernstas Macho (kuris, beje, tyrinėjo psichologijos mokslui reikšmingas suvokimo problemas) idėjos Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo itin populiarios (žr. Nekrašas 2010: 350). Šiaip ar taip, biheviorizmas savo esme buvo pozityvistinis, todėl bihevioristinių idėjų perkėlimas į politikos mokslą neišvengiamai reiškė pozityvistinės metodologijos reikšmės šioje disciplinoje didėjimą.

Penktajame dešimtmetyje politikos moksle aiškiai suintensyvėję metodologiniai pokyčiai buvo labai reikšmingi tiek pačiai disciplinai, tiek ir politinei filosofijai. Nors politikos mokslas atsirado gerokai anksčiau, tačiau tik nuo penktojo dešimtmečio galima fiksuoti politinės filosofijos ir politikos mokslo santykių analizės pradžią. Iki tol pasitaikydavo pavienių filosofų bandymų kvestionuoti politikos mokslo prielaidas bei raidos tendencijas, tačiau jie nebuvo sistemingi. Dabar padėtis ėmė keistis: filosofai, užuot sveikinę įvairių socialinių mokslų pasiekimus, ėmė aštriai kritikuoti scientistines socialinių mokslų tendencijas.

Politikos mokslininkai suvokė šios kritikos reikšmę ir galimą jos įtaką politikos mokslo raidai. Šeštajame dešimtmetyje kilęs bihevioristinis politikos mokslo judėjimas dažnai įvardijamas tik kaip vienpusiškas agresyvus išpuolis prieš tradicinę politinę filosofiją. Tačiau Gunnello įsitikinimu, tai buvo labiau prevencinis bihevioristų smūgis pajutus pavojingas antiscientistines tendencijas ir bandymas galutinai įtvirtinti pamatines scientistines politikos mokslo

nuostatas bei įgyvendinti pirminius tikslus, apie kuriuos kalbėjo pozityvistiškai orientuoti socialinių mokslų pradininkai (žr. Gunnell 1983: 11). Įdomu dar ir tai, kad labiausiai JAV politikos mokslo idėjinės pozicijas ir implikacijas kvestionavo „imigrantai“ iš karo siaubiamos Europos. Amerikoje tuo metu vyravo požiūris, kad reliatyvizmas ir pragmatizmas yra beveik tapatus sveikam protui ir yra reikšmingas socialinės pažangos veiksnys. Tuo metu daugelis europiečių mąstytojų, atvykusių į JAV, kur kas kritiškiau vertino tiek amerikiečių priimtas filosofines nuostatas, tiek apskritai socialinių ir konkrečiai politikos mokslininkų veiklą.

Apie būtinybę politikos reiškinius ir politinį elgesį tyrinėti moksliskai pradėta kalbėti dar iki šeštojo dešimtmečio pradžios. Tačiau lūžis, kai ši būtinybė įsisąmoninta visuotinai ir pradėti entuziastingi bandymai seną daugelio politikos mokslininkų svajonę paversti realybe, įvyko tik pačioje antrosios praėjusio amžiaus pusės pradžioje. Politikos mokslininkai ne tik kalbėjo apie naujus moksliskumo kriterijus, bet ir ėmė kurti naujas politikos tyrimo programas, kurios turėjo užtikrinti gautų rezultatų mokslinį patikimumą. O kad toks rezultatų patikimumas būtų pasiektas, pirmiausia reikėjo tvirto tyrimų pagrindo – mokslo teorijos ir metodologijos.

Mokslo teorijos ir metodologijos klausimai tapo vienais svarbiausių politikos moksle. Domėjimasis jais politikos mokslininkus nuvedė į tas mokslo filosofijos sritis, kuriose tuo metu be išlygų dominavo loginis pozityvizmas. Šeštajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje politikos mokslas patyrė antrą pozityvistinės filosofijos įtakos bangą, kuri

buvo ne ką mažesnė nei pirmoji, lėmusi politikos mokslo atsiradimą XIX amžiaus antrojoje pusėje. Nors pozityvizmui būdingų bruožų politikos moksle buvo visada, jie tapo labai akivaizdūs šeštajame XX amžiaus dešimtmetyje ir septintojo dešimtmečio pradžioje.

Senoji politinė filosofija, politikos mokslininkų nuomone, akivaizdžiai neatitiko elementarių moksliskumo kriterijų. Ją mokslininkai laikė disciplina, kurioje daugiau moralizavimo nei moksliskumo ir kuri daugiausia remiasi ne faktiniais, o normatyviniais teiginiais. Bihevioristai buvo įsitikinę, kad faktus ir vertybes skiria neperžengiama loginė praraja, o „normatyviniai laisvės, teisingumo ar autoriteto klausimų sprendimai – pagrindiniai ikimoksliniame politikos tyrime – geriausiu atveju buvo suprantami kaip subjektyvios tyrinėtojo emocinės išraiškos“ (Farr 1995: 204). Herberto Simono teigimu, politikos mokslas „paveldėjo iš savo pradininkų – istorijos, teisės ir etikos – pasenusią metodologiją, reikalingą radikalios pertvarkos“ (Simon et al. 1950: 411).

Davidas Eastonas straipsnyje „Modernios politinės teorijos nuosmukis“ pabrėžė, jog politikos mokslas turėtų remtis „sisteminė empiriškai orientuota politinio elgesio teorija“ (Easton 1951: 51). Vienas svarbiausių politikos mokslininkų tikslų – visą dėmesį sutelkti į politinį elgesį, t. y. į tai, ką žmonės veikia ar ko imasi, o ne į tai, ką jie galvoja, rašo ar deklaruoja. Eastono nuomone, ankstesnė politinė filosofija buvo įnikusi į istorinę analizę ir net neturėjo ambicijų būti politikos mokslo šaka, klojančia konceptualius visos disciplinos pamatus. Būtent todėl politikos moksle didesnės pažangos

nepasiekta. Jame sukaupia daug empirinio stebėjimo rezultatų ir suformuluota labai abstrakčių apibendrinimų, kuriuos sunku suvokti, nes nėra aiškiai apibrėžta, kokiais teoriniais principais remiantis gautos išvados. Politiniai tyrimai be metodologinių ir teorinių pagrindų yra akli: „nevaldomi bendros teorijos, jie veda į primityvų empirizmą, kuriame vienus faktus užkloja kiti, kol galiausiai pamiršamas pats tyrimo tikslas“ (ten pat, p. 54). Toks likimas, pasak Eastono, ištikdavo ankstesnius politikos mokslininkų bandymus empiriškai tyrinėti politiką: duomenų būdavo surenkama daug, tačiau be solidžių teorinių pamatų jų analizei ir tyrimo išvadoms trūkdavo mokslinio pagrįstumo.

Pagrindines Eastono mintis viena ar kita forma pakartojo daugybė šeštojo dešimtmečio politikos mokslininkų. Beveik visuotinai įsivyravo nuostata, jog kol politinė teorija, kaip politikos mokslo šaka, nebus metodologiškai atnaujinta, jokios ryškesnės disciplinos pažangos neverta tikėtis. Šis teorijos atnaujinimas, bihevioristų nuomone, visų pirma reiškė atsisakymą ydingo ikimokslinio užsiėmimo įvairiais senais tekstais, jų interpretacijomis ir moralizavimu. Todėl neišvengiamai pradėjo didėti politikos mokslo ir politinės filosofijos atskyra. Didžiųjų autorių idėjų interpretavimas ir nepabaigiamas diskutavimas apie tai, kas yra geras gyvenimas, paskelbtas veikla, neturinčia nieko bendra su mokslu.

Nors politikos mokslininkų nuomonės dėl politinės filosofijos bei reikšmės jų disciplinai šiek tiek skyrėsi, šeštojo dešimtmečio pabaigoje buvo vieningai sutariama, kad „politinė filosofija išgyvena sunkius laikus“ (Smith, D. 1957: 734). Scietistiškai

orientuoti politikos mokslininkai manė, kad jai stigo moksliskumo, o tradicionalistams atrodė, kad politinė filosofija nepelnytai nustumta į periferiją, pamatiniai jos teiginiai nepagrįstai diskredituojami ir skelbiami nemoksliniais. Nors pastarieji ir toliau bandė ginti tradicines filosofines ir metodologines politikos mokslo nuostatas, jų pastangos bendrame to meto kontekste dažnai likdavo nepastebėtos. Atrodė, kad politinės filosofijos likimas nulemtas: pagrindiniai jos teiginiai yra ne faktiniai, o normatyviniai, ji ne metodiška, o metafiziška, todėl, kad ir kas ji yra, ji nėra ir nebus laikoma mokslu. Peterio Lasletto išvada, kad „tradicija nutrūko“ ir kad „politinė filosofija šiuo metu yra mirusi“ (Lasslett 1972: vii), 1956 metais, kai pirmą kartą pasirodė cituotas tekstas, daugeliui politikos mokslo atstovų atrodė visiškai pagrįsta. Ją po dvejų metų vienoje knygos recenzijoje pakartojo Robertas Dahlis: „[a]ngliškai kalbančiame pasaulyje, kur tiek daug įdomių politinių problemų buvo išspręsta (bent jau išoriškai), politinė filosofija yra mirusi. Komunistinėse šalyse ji įkalinta. Visur kitur ji yra merdėjanti“ (Dahl 1958: 89).

Politikos mokslininkai ne kartą bandė aiškiau nusakyti, kas buvo bendra visam šeštojo dešimtmečio bihevioristiniam judėjimui. Patys bihevioristai beveik vieningai sutarė dėl šių dalykų: visų pirma, politikos mokslas turėtų tyrinėti empirinius politikos reiškinius, t. y. individų ir politinių grupių elgesį, bei ieškoti jame reguliarumų, kad būtų galima daryti prognozes; antra, tyrimų duomenys turi būti kiekybiškai aprašomi; trečia, tyrimas turi būti pagrįstas tikslią teorija; ketvirta, politikos mokslininkai turėtų užsiimti grynai moksliniais tyrimais ir

vengti „taikomųjų“ (siekiant ką nors reformuoti); penkta, vertybės laikomos mokslinškai nepagrindžiamomis, todėl vertybių tyrimų reikia vengti, o visą dėmesį telkti į empirinius faktus; šešta, politikos mokslininkai turi siekti užmegzti glaudesnius ryšius su sociologija ir psichologija.

Praėjusio amžiaus septintojo dešimtmečio viduryje biheviorizmo banga politikos moksle ėmė slūgti. Daugėjo politikos filosofų ir politikos mokslininkų, kurių netenkino scientistinės politikos tyrinėjimo tendencijos. Politikos mokslininkai pasidalijo į tuos, kurie kritikavo politikos mokslą, kad jis per mažai mokslininkas, ir į tuos, kurių nuomone, biheviorizmas ir scientistinės tendencijos žymėjo politikos tyrinėjimų nuosmukį. Bihevioristų perimtas pozityvistų požiūris į metodologijos reikšmę, griežtą mokslinės ir nemokslinės veiklos skirtį, nulemtą faktų ir vertybių perskyros, sulaukė daug griežtos kritikos. Dabartinėje socialinių mokslų filosofijoje stiprėja kitos, pozityvizmui dažnai priešingos, nuostatos. Pozityvizmo kritikai pasimėgaudami prisimena 1978 metų Bryano Magee'io ir Alfredo J. Ayerio pokalbį televizijos laidoje „Idėjų žmonės“. Paklaustas, kokius ryškiausius pozityvizmo trūkumus mato pats pozityvistas, Ayeris daugelio nuostabai atsakė: „Aš manau, didžiausias trūkumas yra tai, kad beveik viskas jame buvo klaidinga.“ Magee'io pokalbiai su žymiais šiuolaikiniais mąstytojais vėliau buvo perkelti į knygą (Magee 1982).

Šiandien galima konstatuoti, kad šeštojo XX amžiaus dešimtmečio bihevioristinis judėjimas žymėjo reikšmingą politikos mokslo raidos etapą, kuriame politikos mokslininkų ambicijos ir viltys pagaliau pasiekti trokštamą jų disciplinos mokslininkų

laispni buvo kaip niekad didelės. Dėl jų pagrįstumo ir apskritai reikalingumo tebediskutuojama ir dabar. Šių diskusijų dalyviai neišvengiamai nustato asmeninį santykį su šeštajame dešimtmetyje politikos moksle keltomis metodologinėmis idėjomis. Dabartinės politikos mokslo raidos tendencijos žymi į tradicionalizmą krypstančių politikos mokslininkų persvarą prieš bihevioristus. Be to, politinės filosofijos pozicijos šiuo metu taip pat yra nepalyginti tvirtesnės nei prieš pusšimtį metų. Tuo metu biheviorizmo ir tradicionalizmo ginče sėkmė akivaizdžiai lydėjo pirmuosius, o dabar tradicionalistai įgavo daugiau pasitikėjimo savimi.

Šiaip ar taip, biheviorizmo sukeltos įtampos politikos moksle išlieka gyvos ir šiandien. Tiesa, jos nebėra tokios ryškios: tyrėjų kalbėjimo tonas gerokai švelnesnis. Tačiau netolima bihevioristinės „revoliucijos“ patirtis šiuolaikiniuose politikos apmąstymuose dažnai iškyla ne tik kaip fonas, bet ir kaip pagrindinė teorizavimo paskata. Tiek priešingų pozicijų – biheviorizmo ir tradicionalizmo – atstovai, tiek politikos filosofai ir politikos mokslininkai apskritai kartkartėmis pabando užmegzti glaudesnius tarpusavio ryšius (žr. Shalit 2009: 8). Oficiali Amerikos politikos mokslo asociacijos pozicija jau nebėra priešiška politikos filosofų atžvilgiu. Peteris Katzensteinas, ne taip seniai baigęs eiti šios asociacijos prezidento pareigas, pareiškė, jog „politikos mokslui naudingos abiejų rūšių analizės: tiek supaprastinančios [t. y. statistinės ir matematinės – M. S.], tiek suprobleminančios [filosofinės]“ (Katzenstein 2010: 20). Vis dėlto bandymai bendradarbiauti kol kas yra pavieniai ir toli gražu ne visada sėkmingi: politikos mokslininkų ir politikos filosofų

santykius kur kas lengviau apibūdinti kaip komplikuotus nei kaip sėkmingus.

Leo Straussas: politikos mokslo trūkumai ir politinės filosofijos reikšmė

Leo Straussas politikos moksle dažniausiai prisimenamas kaip vienas svarbiausių ir radikaliausių bihevioristinio judėjimo iškeltų principų kritikų. Nuo 1922 iki 1932 metų Straussas dirbo mokslinį darbą keliuose Vokietijos aukštosiose mokyklose, vėliau trejus metus stažavosi Prancūzijoje, o iki 1937 metų emigracijos į JAV – Kembridžo universitete Didžiojoje Britanijoje. Atvykęs į Ameriką Straussas metus ėjo laikinas istorijos dėstytojo pareigas Kolumbijos universitete, vienuolika metų dirbo Niujorko Naujojoje mokykloje, o 1949 metais sulaukė pasiūlymo eiti politinės filosofijos profesorius pareigas Čikagos universitete. Jame Straussas dirbo aštuoniolika metų, būtent čia jis pasiekė savo akademinės veiklos viršūnę ir išgarsėjo kaip griežtas pozityvizmo tendencijų politikos moksle kritikas bei atkaklus politinės filosofijos prasmingumo gynėjas.

Straussas atmetė beveik visas pagrindines pirmoje straipsnio dalyje išskirtas biheviorizmo nuostatas. Be to, jis tvirtino, kad šiuolaikinės politikos supratimas neįmanomas be klasikinių tekstų analizės. Straussui didžiausią įspūdį darė ne tiek klasikų atsakymai į jiems rūpimus politinius klausimus, kiek jų žiūrėjimo į politinius dalykus būdas: jie buvo ne politinio gyvenimo gyvenimo stebėtojai, o dalyviai, be to, jų filosofavimo pagrindas ir pradžia buvo ne mokslinis mąstymas, o praktinis, sveikas protas. Šių dalykų svarba bus aptarta vėliau straipsnyje. Tuo metu politikos

mokslo raidos tendencijas mąstytojas laikė nuoseklia pirmųjų naujųjų laikų politikos filosofų – Niccolò Machiavelli'o, Thomaso Hobbeso – idėjų apie žmogaus prigimtį, valstybės kilmę ir tikslą radikalizacija. Palyginti su klasikine, modernioji politinė filosofija (jau nekalbant apie visai neseniai atsiradusį politikos mokslą) Straussui atrodė daug primityvesnė.

Straussas, žinoma, nebuvo vienintelis bihevioristinio politikos mokslo kritikas. Bihevioristines politikos mokslo tendencijas kritikavo Frankfurto mokyklos atstovai: Maxas Horkheimeris, Theodoras Adorno, Herbertas Marcuse. Veiksmo sąvoką priešindama elgesio sąvokai, pamatinės biheviorizmo nuostatos kritiškai vertino ir Hannah Arendt. Scientistines politikos mokslo tendencijas taip pat kritikavo Isaah Berlinas, Michaelas Oakeshottas. Kaip pabrėžė Almondas, politikos mokslas sulaukė kritikos tiek iš kairiosios, tiek iš dešinėsios pakraipos mąstytojų, tačiau tarp jų Straussas ir „jo sekėjai politinėje teorijoje iš tiesų buvo savita rūšis“ (Almond 1988: 834). Strausso reakcija į bihevioristinį judėjimą buvo itin griežta, kaip, beje, ir bihevioristų atsakas į šio mąstytojo kritiką. Pozityvistinių elementų politikos moksle kritikai Straussas skyrė daug dėmesio. Kad būtų įmanoma tinkamai suprasti ir įvertinti politinės filosofijos reikšmę, pirmiausia, jo įsitikinimu, reikėjo sugriauti to meto pozityvistinius statusus.

Daugeliui bihevioristiškai orientuotų politikos mokslininkų Straussas pasirodė panašus į radikalų konservatorių, nespėjusį ar nesugebėjusį įsisąmoninti pažangiausių tuometinių mokslo filosofijos ir socialinių mokslų idėjų. Jo siūlymai grįžti prie kla-

sikinių politinės filosofijos tekstų, griežta progresizmo ir pozityvizmo kritika daug kam atrodė kaip desperatiškas bandymas sugrąžinti praėjusius laikus, atkurti su-svyravusį filosofijos prestižą ir paneigti, atrodytų, savaime suprantamą dalyką – tikslųjų mokslų autoritetą. Eugene'as Milleris tokį Strausso idėjų vertinimą laikė paradoksaliu. Pasak jo, šis mąstytojas jau trečiojo praėjusio amžiaus dešimtmečio pradžioje, paveiktas tuo metu dar nedaug kam žinomo Martino Heideggerio idėjų, nususuko nuo Maxo Weberio ir pradėjo „galynėtis“ su pozityvizmu (žr. Miller 1999: 92). Heideggerio pozityvizmo bei scientizmo kritika Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo apmąstyta ir įvertinta kur kas vėliau, nei tai padarė Straussas. Šių idėjų, kurios vėliau turėjo nemažą įtaką socialinių mokslų raidai, to meto politikos mokslininkai dar nebuvo girdėję. Vėlesnė pozityvizmo, kaip filosofinės mokyklos, krizė daugeliui socialinių mokslininkų buvo netikėta, tačiau Strausso skaitytojams – ne.

Griežtą faktų ir vertybių perskyrą Straussas laikė vienu didžiausių politikos mokslo, ypač bihevioristinio, trūkumų. Jo nuomone, politikos mokslininkai klysta ne tik dėl to, kad tiriant žmones, jų tarpusavio sąveiką apskritai sunku aiškiai atskirti, kurie teiginiai yra grynai faktiniai, o kurie – normatyviniai, bet pirmiausia dėl to, kad vien bandymas juos atskirti stipriai iškraipo politinių dalykų supratimą. Straussas teigė:

„Politiniai dalykai yra iš prigimties pri-klausomi nuo pritarimo ir nepritarimo, nuo pasirinkimo ir atmetimo, nuo vertinimo ir peikimo. Pati jų esmė yra nebūti neutraliems, o kelti reikalavimus žmonių paklusimui, lojalumui, apsisprendimui ar vertinimui. Žmogus jų nesupras kaip politinių dalykų,

jei rimtai nesuvoks atviro ar numanomo jų reikalavimo būti vertinamiems tokiomis sąvokomis kaip gerumas ar blogumas, teisingumas ar neteisingumas, t. y. jei žmogus politinių dalykų nevertins pagal tam tikrą gerumo ar teisingumo standartą“ (Strauss 1959: 12).

Vertybinis neutralumas arba faktų ir vertybių atskyrimas visais laikais buvo vienas reikšmingesnių politikos mokslo tikslų. Vertybinio neutralumo svarbą ypač pabrėžė bihevioristai. Jų teigimu, tik aiškiai atribojus faktinius teiginius nuo vertybinių ir pastaruosius pašalinus iš mokslinio diskurso, galima pradėti patikimą politinių reiškinių tyrimą. Anot Strausso, tokie bandymai turi pavojingų implikacijų, kurių politikos mokslininkai nepastebi.

Vertybinis neutralumas, pasak Strausso, kartu reiškia neutralumą gėrio ir blogio atžvilgiu, ir visiškai nesvarbu, kaip šie dalykai būtų suprantami. Šis pirminis veiksmas, faktinių ir vertybinių teiginių atskyrimas, gali būti įgyvendintas tik atsiribojant nuo bet kokių moralinių vertinimų. Tol, kol mokslininkas nepasiekė tam tikros moralinės „nejautos“, jis pasmerktas daryti vertybinius sprendinius, kurie tyrėjo darbą padaro moksliskai nepatikimą. Strausso teigimu, „moralinis bukumas yra būtina mokslinės analizės sąlyga“ (Strauss 1959: 18). Tačiau išsiugdytas įprotis žvelgti į politinius dalykus susilaikant nuo moralinių vertinimų sukelia nenumatytų neigiamų padarinių.

Svarbiausiu iš jų Straussas laikė nihilizmą: „kuo labiau mes esame socialiniai mokslininkai, tuo daugiau savyje išsiugdome indiferentiškumo bet kokiam tikslui jausmą, arba betiksliskumą ir konformizmą, būseną, kuri gali būti pavadinta nihilizmu“ (Strauss 1959: 19). Politikos mokslininkai,

pasak Strausso, tiesą ir jos paiešką laiko viena svarbiausių vertybių. Čia išryškėja vertybinis paradoksas: mokslininkui, išsiugdžiusiam moralinio indiferentiškumo jausmą, jo pagrindinė mokslinė paskata ir vertybė – tiesos ieškojimas – turi nustoti galiojusi. Todėl jis kelia retorinį klausimą, kas tuomet lieka iš objektyvaus mokslinio tyrimo? Tiesa, Straussas nebando svarstyti klausimo, ar tikrai tarp moralinių ir politinių vertybių, viena vertus, ir kognityvinių vertybių, kita vertus, iš tikrųjų egzistuoja toks glaudus ryšys, kaip jis, atrodo, nekritiškai mano. Pozityvistai yra įsitikinę, kad jos iš pagrindų skirtingos ir niekas jų nesieja, nors, tarkime, Hilary Putnamas laikosi priešingos nuomonės (žr., pvz., Nekrašas 2010: 320–324).

Faktų ir vertybių perskyros priežastimi Straussas laikė tarp socialinių mokslininkų įsigalėjusią nuomonę, jog vertybių konfliktai yra iš principo neišsprendžiami, o skirtingos vertybių sistemos negali būti nei lyginamos, nei hierarchizuojamos. Tačiau, pasak Strausso, tai labiau pirminė prielaida, postuliuota remiantis specifinėmis moralinėmis nuostatomis, o ne įrodyta išvada (žr. Strauss 1965: 64). Be to, ji niekada nebuvo aiškiai pagrįsta: egzistuoja tik daugybė padrikų pastebėjimų, kad vienas ar kitas vertybių konfliktas yra neišsprendžiamas. Tokie tvirtinimai dar neleidžia daryti visa apimančių apibendrinimų. Straussas metaforiškai yra pasakęs: „išmintinga pripažinti, kad yra vertybių konfliktų, kurių faktiškai negali išspręsti žmogaus protas. Bet jei mes negalime nuspręsti, kuris iš dviejų kalnų su debesyse paskendusiomis viršukalnėmis yra aukštesnis, argi kartu mes negalime pasakyti, kad kalnas yra aukštesnis už kurmiarau-

sį?“ (Strauss 1959: 23). Įsitikinimas, kad vertybiniai klausimai negali būti racionaliai svarstomi, dažnai paskatina neatsakingus ir paviršutiniškus samprotavimus, kas yra teisinga ir neteisinga, kas yra gera ir kas yra bloga. Rimti probleminiai klausimai kartais net nekeliami, o nustumiami į mokslui neaktualių vertybinių klausimų sritį.

Straussas buvo tos nuomonės, kad svarbiausių socialinių fenomenų neįmanoma studijuoti nedarant vertybinių sprendinių. Vertybinio neutralumo principas tinka tiksliesiems mokslams, tačiau tai nereiškia, kad jį galima analogiškai perkelti į socialinius ar humanitarinius mokslus. Pasak Strausso, neįmanoma suprasti mąstymo, veiksmo ar darbo kartu jo neįvertinant. Jei mes negalime šių dalykų adekvačiai vertinti, greičiausiai mes dar nesame pakankamai jų supratę. Žinoma, galima siekti griežtai atskirti faktus ir vertinimus, tačiau toks siekis mažai ką duoda: „vertybiniai sprendiniai, kuriems uždraudžiama įeiti pro priekines politikos mokslo, sociologijos ar ekonomikos duris, patenka į šias disciplinas per galines duris“ (Strauss 1959: 21). Tiek politikos mokslininkai, kalbantys apie demokratišką ar autoritarišką valdymą, tiek psichologai, analizuojantys tolerantišką ar despotišką asmenybę, Strausso įsitikinimu, neišvengiamai įsipainioja į moralinius vertinimus. Jie, dažniausiai patys būdami demokratai, autoritariškumui priskiria tas savybes, kurios jiems tiesiog nepriimtinos. Tokios pačios vertybinės „klaidos“ daromos bandant atskirti liberalumą nuo neliberalumo, nes dauguma politikos mokslininkų, ypač Jungtinėse Amerikos Valstijose Strausso gyvenimo lakotarpiu, tiesiogiai ar netiesiogiai išreiškė palankumą būtent liberalizmo ideologijai.

Straussas tvirtino, kad vertybiškai neutralus politikos mokslas neįmanomas ir dėl to, kad jis numato pačią pirminę skirtį tarp politinių ir nepolitinių dalykų. Politikos mokslininkai, siekdami savo discipliną padaryti tikrai moksliską, visų pirma privalo atsakyti į klausimą „kas yra politiškumas?“ arba „kas tam tikrus dalykus daro politiškus?“ Tačiau, Strausso teigimu, neįmanoma apibrėžti politiškumo, to, kas susiję su poliui ar valstybe, neatsakius į klausimą, kas konstituoja tokio pobūdžio visuomenę. Visuomenės negalima aiškiai apibrėžti nenurodant, kokia jos paskirtis. O nurodžius jos paskirtį, neišvengiamai priimamas tam tikras standartas, kuriuo remiantis vertinami tiek politiniai veiksmai, tiek politinės institucijos. Taigi, jau pirminės politikos mokslo atspirties pozicijos nėra vertybiškai neutralios.

Subjektyvūs vertybiniai sprendiniai politikos moksle atsiranda ir pasirenkant tyrimo objektus. Tyrėjui kylantys pirminiai klausimai priklauso nuo jo interesų ir pasaulėvaizdžio. Tik vėlesnius klausimus ir atsakymus idealiau atveju lemia logika, o ne interesai. Visi socialiniai mokslai yra pažymėti subjektyvumo ir vertybinio angažavimo ženklu. Aiškiai atskirti subjektyvius ir objektyvius socialinio mokslo elementus nėra įmanoma: esą objektyvūs atsakymai kyla iš subjektyvių klausimų. Biheivioristiškai orientuotų politikos mokslininkų vertybinio neutralumo idealas iš principo negali būti įgyvendintas. Bandymai „išvalyti“ mokslą nuo subjektyvių nuomonių iš tiesų baigiasi nekritišku kitų nuomonių perėmimu (žr. Strauss 1978: 10).

Straussas taip pat kritikavo tarp politikos mokslininkų paplitusią, iš pozityvizmo

perimtą nuostatą, jog mokslinis žinojimas yra vienintelis patikimas ir tikras žinojimas. Mąstytojo nuomone, tokia pozicija neišvengiamai diskredituoja visą ikimokslinį žinojimą, politikos tyrėjus įvelia į mažareikšmių problemų sprendimus ir galiausiai paradoksaliai politikos tyrimo patikimumą ne padidina, bet sumažina. Kaip tai įvyksta? Visų pirma, pozityvistiškai angažuoti politikos mokslininkai atmeta sveiko proto autoritetą panašiai, kaip tai padarė René Descartes'as savuoju abejonės principu. Tai, kas negali būti maksimaliai patikima, atmetama kaip nepatikima. Ikimokslinis žinojimas iš principo nelaikomas racionaliai pagrindžiamu. Politikos mokslininkai, siekdami užsiimti moksline veikla, turi pirmines nemokslines žinias apie pasaulį paversti patikimais moksliniais faktais. Tuomet, Strausso įsitikinimu, „dalykai, kuriuos žino kiekvienas vidutinių protinių gabumų dešimties metų vaikas, traktuojami kaip reikalingi mokslinio įrodymo, kad taptų priimtini kaip faktai. Bet toks mokslinis įrodymas ne tik kad nėra būtinas, tačiau nėra net įmanomas“ (Strauss 1959: 23).

Mokslinio žinojimo suabsoliutinimas užkerta kelią deramam klasikinės polititinės filosofijos supratimui. Jei nemokslinis politinių dalykų supratimas yra laikomas pažintine prasme Beverčiu, tuomet, pasak Strausso, „rimtas kritinis senojo politikos mokslo nagrinėjimas yra laiko švaistymas, nes mes iš anksto žiname, kad tai galėjo būti tik pseudomokslas“ (Strauss 1995: 210). Straussas taip teigdamas buvo labai arti tiesos. Dauguma to meto politikos mokslininkų iš tiesų nepasižymėjo nuodugniu filosofiniu išsilavinimu, tačiau tai nesutrukdė jiems paviršutinišką ir vienpusišką politinės

filosofijos kritiką paversti vienu svarbiausių savo užsiėmimų.

Griežto metodiškumo svarba, Strausso įsitikinimu, yra smarkiai pervertinama. Naudingas darbas, kurį dažniausiai atlieka politikos mokslininkai, turi mažai ką bendra su troškimais politikos mokslą padaryti grynai moksliską. Politikos mokslo Straussas nelaikė beverte disciplina. Jo nuomone, politikos mokslininkai geba atidžiai rinkti ir analizuoti politiškai reikšmingus duomenis. Jie reikalingi politikos filosofams: „prieš susimąstydamas apie politinių dalykų prigimtį, žmogus pirma tuos dalykus turi (šiek tiek) žinoti: jis privalo turėti politinį išmanymą“ (Strauss 1959: 14). Politikos mokslo duomenys politinei filosofijai gali būti vienas iš atspirties taškų. Akivaizdu, jog Straussas politikos mokslininkų skelbtą disciplinų hierarchiją bandė apversti aukštyn kojom arba, tiksliau sakant, grąžinti į anksčiau buvusią padėtį, kai mokslinė, labiausiai rafinuota politinių dalykų analizė pirmiausia reiškė filosofinę analizę. Tiesa, čia Strausso būtų galima paklausti, kaip nežinant politinių dalykų prigimties galima „turėti politinį išmanymą“ ir kaip galima atsispirti nuo to, kas nėra tvirta ir patikima?

Politinės filosofijos reikšmės apmąstymams skirtas ne vienas Strausso darbas. Bihevioristinės „revoliucijos“ akivaizdoje politinės filosofijos pozicijų gynimas Straussui kartu reiškė visos filosofijos gynimą. Tačiau politinei filosofijai šis mąstytojas skyrė daug dėmesio ir dėl kitų priežasčių. Jo nuomone, politinė filosofija yra artimiausia paprastam žmogui filosofijos šaka. Steveno Smitho, tyrinėjusio Strausso filosofiją, teigimu, politinė filosofija šiam mąstytojui tam tikra

prasme buvo pirmoji filosofija (žr. Smith, S. 2007: 158). Straussas griežtai kritikavo politikos mokslininkų bihevioristų nuostatą, jog moksliniam politikos tyrimui klasikinės politinės filosofijos palikimas yra bevertis. Filosofo įsitikinimu, klasikinės politinės filosofijos reikšmė yra išskirtinė, todėl ją ignoruojant užsidaroma itin siaurame conceptualiniame klate, o politinių dalykų supratimas neišvengiamai iškraipomas. Klasikų padėtis buvo ypatinga: jie turėjo unikalią galimybę pažvelgti į politinius dalykus be politinės filosofijos tradicijos „bagažo“.

Vėlesnėse epochose, Strausso teigimu, „filosofinės politinių dalykų studijos buvo medijuojamos politinės filosofijos tradicijos, kuri veikė kaip ekranas tarp filosofo ir politinių dalykų, visiškai nesvarbu, ar konkretus mąstytojas brangino, ar neigė tą tradiciją“ (Strauss 1959: 27). Pirmųjų politikos filosofų požiūris į politiką visiškai skyrėsi nuo to, kurį bandė įtvirtinti politikos mokslininkai. Klasikai į ją žvelgė iš vidaus kaip išsilavinę piliečiai, o politikos mokslininkai siekė įtvirtinti nesuinteresuoto stebėtojo, žvelgiančio iš išorės, poziciją. Pirmieji politikos filosofai buvo ne politinio gyvenimo stebėtojai, o dalyviai. Straussas buvo įsitikinęs, kad tik taip žvelgiant į politinę tikrovę, įmanoma aptikti ir atskleisti fundamentalius jos aspektus. Politikos mokslininkų pasirinkta išorinių stebėtojų pozicija jam prilygo į akligatvį vedančio kelio pasirinkimui.

Straussui moderniosios politinės filosofijos atsiradimas reiškė politinės filosofijos nuosmukį. Mąstytojas neabejojo, jog modernioji politinė filosofija ir vėliau atsiradęs politikos mokslas tarpusavyje yra labai

susiję. Pirmosios pradininkai – Machiavelli ir Hobbesas – jau turėjo ketinimų, būdingų politikos mokslininkams: padaryti politinių dalykų analizę labiau moksliską (žr. Strauss 1996: 137). Klasikinės politinės filosofijos atsisakymas iš esmės buvo nulemtas tų pačių intencijų. Klasikai, pasak Hobbeso, buvo labiau svajotojai, o ne mokslininkai. Kad politikos analizė taptų moksliska, pirmiausia reikėjo nustoti kalbėjus apie tai, kaip turi būti, ir pradėti kalbėti apie tai, kaip iš tikrųjų yra.

Straussas buvo įsitikinęs, kad politikos mokslininkai, patys to nežinodami, kartoja kai kurias modernių politikos filosofų klaidas. Stokodami gilesnio filosofinio ir istorinio išsilavinimo (kurį jie tiesiog nelaikė reikšmingu jų disciplinai), politikos mokslininkai biheviристai manė, kad jie pirmieji pasiūlė politikos tyrimą padaryti labiau panašų į gamtos tyrimą. Straussas tokias tendencijas pastebėjo Hobbeso filosofijoje, o apie būtinybę atskirti faktus ir vertybes dar iki jo kalbėjo Machiavelli. Straussas šių mąstytojų įkvėptą moderniąją politinę filosofiją vertino nepalyginti kritiškiau nei klasikinę. Žinant, jog politikos mokslininkai minėtas modernių politikos mąstytojų idėjas radikalizavo, darosi aišku, kodėl Straussas taip griežtai kritikavo tuometines biheviристines politikos mokslo tendencijas.

Kalbėdamas apie politinės filosofijos reikšmę Straussas nuolat pabrėždavo, kad politikos filosofo tikslas ypatingas: jis siekia nuomones apie politinius dalykus pakeisti politinių dalykų žinojimu. Strausso tvirtinimu, visi politiniai veiksmai yra lemiami tam tikrų vertinimų. Žmonės priversti rinktis tarp to, ką jie laiko geru, ir to, ką

jie laiko blogu, o tai jie atlieka remdamiesi savosiomis gėrio sampratomis. Kasdienėje veikloje pasirinkimo pagrįstumo analizei dažniausiai neskiriama papildomo laiko: sprendami žmonės tiesiog remiasi savo nuomone. Ji retai kvestionuojama, tačiau labiau pasigilinus tampa aišku, kad ji vis dėlto gali būti ginčijama. „O pats faktas, kad mes galime kvestionuoti, mus veda prie tokio gėrio mąstymo, kuris galiausiai nebėra kvestionuojamas – prie mąstymo, kuris jau nebėra nuomonė, o yra žinojimas“ (Strauss 1959: 10).

Todėl politiniai veiksmai, pasak Strausso, neišvengiamai veda prie klausimo, kas yra gėris. Jei tei įsimažmoninama, jei žmonės siekia pažinti, kas yra politinis gėris, t. y. geras gyvenimas ar tiesiog gera visuomenė, ima rasti politinę filosofiją. Straussas nuosekliai laikėsi klasikinės graikų filosofų nuostatos, jog filosofo tikslas yra nuomones apie tam tikrus dalykus pakeisti tų dalykų žinojimu. Jei nėra siekio iš nuomonės srities pereiti į žinojimo sritį, filosofija tiesiog negali atsirasti. Tik siekdami nuomones apie politinius dalykus pakeisti politinių dalykų žinojimu galime kurti ir plėtoti politinę filosofiją.

Todėl filosofija susijusi su nuolatinėmis pastangomis siekti tiesos. Pirminė filosofo tiesa, pasak Strausso, yra sokratiškas žinojimas, kad nieko nežinai. Ji kartu yra ir stipriausia paskata visas jėgas skirti šiam žinojimui išplėsti, t. y. galiausiai pasiekti tam tikrų žinių. Tačiau filosofus domina tie klausimai, į kuriuos neįmanoma rasti galutinių atsakymų. Čia slypi tam tikras filosofijos paradoksas: siekiama tiesos, tačiau imamasi iš principo neišsprendžiamų klausimų. Šį paradoksą supranta beveik kiekvienas filo-

sofas, tačiau nuo to niekas nesikeičia. Jei pasikeistų, jei filosofai atsisakytų spręsti neišsprendžiamas problemas dėl to, kad negalima pasiekti galutinių atsakymų, jie paprasčiausiai nustotų buvę filosofais (žr. Strauss 1959: 11).

Filosofinių klausimų neišsprendžiamumas neleidžia daryti išvados, kad filosofija yra beprasmiška. Vien jau aiškus filosofinio klausimo supratimas reikalauja suvokti esmę to dalyko, apie kurį klausiama. Tai gi, kad galėtume suprasti fundamentalius klausimus, pirmiausia jau turime žinoti kai ką esmingo apie tai, kas užklausiama. Šis esmingų klausimų žinojimas, Strausso nuomone, yra vertingesnis už nežinojimą ar abejingumą jiems, visiškai nesvarbu, ar tą abejingumą papildė atsakymų į mažareikšmius ir šalutinius klausimus žinojimas, ar ne.

Baigiant šį straipsnį galima apibendrinti, jog Straussui politikos mokslo reikšmė nėra iš tolo neprilygo politinės filosofijos, ypač klasikinės jos formos, reikšmei. Labiausiai Straussas kritikavo bihevioristines politikos mokslo tendencijas. Būdamas griežtas pozityvizmo kritikas, jis visiškai tiksliai pastebėjo, kad pamatiniai biheviorizmo principai – faktų ir vertybių perskyra, mokslinio žinojimo suabsoliutinimas, filosofinio (ypač metafizinio) mąstymo atmetimas – yra perimti iš pozityvizmo. Tačiau Straussas teigė ir tai, kad politikos mokslas apskritai tam tikra prasme yra pozityvistinis: jam atsirasti daug reikšmės turėjo klasikinio pozityvizmo atstovų idėjos, taip pat kiti pozityvūs mokslai – sociologija, psichologija ir ekonomika.

Nors politikos moksle nuolat reiškėsi dvi tendencijos – tradicionalistų, palaikančių

idėją, kad politikos mokslas turi išlaikyti sąsajas su filosofija ir istorija, ir radikalesnių politikos mokslininkų, reikalaujančių griežtai atsiriboti nuo politinės filosofijos ir pasisakančių už glaudesnius santykius su kitais pozityviais mokslais (sociologija, psichologija ir ekonomika), – Strausso išvalgos verčia formuluoti klausimą, ar politikos mokslas apskritai nėra politinės filosofijos antipodas? Philippe'as Benetonas, pavyzdžiui, į šį klausimą atsako teigiamai: „modernusis politikos mokslas ne tik atsiriboja nuo politinės filosofijos, bet ir stengiasi ją likviduoti“ (Beneton 2009: 90). Juk pozityvizmas, kurio įtaka atsirasti politikos mokslui buvo lemtinga, iš tiesų rėmėsi nuostata, kad ligtolinė filosofija ne tiek teikė klaidingus atsakymus, kiek formulavo ydingus ir beprasmius klausimus. Todėl politikos mokslas turėjo viską pradėti iš naujo. Žinoma, taip mano ne visi. Yra teigiančių, kad nusiūgus bihevioristiniam įkarščiui politikos mokslas labai pasikeitė: pozityvizmo principų reikšmė jame sumenko, o klausimai, anksčiau laikyti filosofiniais, todėl nemoksliniais (beprasniais), vėl įtraukiami į mokslininkų darbotvarkę (žr. Miller 1999: 100).

Kad ir kokią poziciją užimtume šiuo klausimu, politikos mokslo ir politinės filosofijos santykio problema išlieka aktuali ir reikšminga. Kad ji tebėra svarbi šiuolaikinei politinei filosofijai, patvirtina ir Terencas Ballas. Jo teigimu, šiuolaikinės politinės filosofijos ir politikos mokslo „konfliktas“ yra svarbiausia politinės filosofijos gyvybingumo priežastis. Nors dažnai teigiama, kad XX amžiaus politinės filosofijos atsigavimas siejamas su Johno Rawlso *Teisingumo teorijos* pasirodymu 1971 metais, Ballas ir

daugelis kitų tyrėjų politinės filosofijos atgimimo priežastimi laiko būtent šį disciplinų ginčą (Ball 2007: 5). Leo Straussas jame

užima išskirtinę vietą – šeštajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje jis atsidūrė pačiame šio ginčo epicentre.

LITERATŪRA

Almond, G. A., 1988. Separate Tables: Schools and Sects in Political Science. *PS: Political Science and Politics* 21(4): 828–842.

Almond, G. A., 1996. Political Science: The History of the Discipline. In: R. E. Goodin, H. D. Klingemann, eds. *A New handbook of Political Science*. Oxford: Oxford University Press, p. 50–97.

Ball, T., 2007. Political Theory and Political Science: Can This Marriage Be Saved? *Theoria* 57(113): 1–22.

Beneton, Ph., 2010. *Politikos mokslo įvadas*. Vilnius: Mintis.

Easton, D., 1951. The Decline of Modern Political Theory. *The Journal of Politics* 13(1): 36–58.

Dahl, R. O., 1958. Review: Political Theory: Truth and Consequences. *World Politics* 11(1): 89–102.

Farr, J., 1995. Remembering the Revolution: Behavioralism in American Political Science. In: J. Farr, J. S. Dryzek, S. T. Leonard, eds. *Political Science in History: Research Programs and Political Traditions*. New York: Cambridge University Press, p. 198–225.

Gunnell, J. G., 1983. Political Theory: The Evolution of a Sub-Field. In: A. W. Finifter, ed. *Political Science: The State of the Discipline*. Washington: The American Political Science Association, p. 3–45.

Katzenstein, P. J., 2010. “Walls” Between “Those People”? Contrasting Perspectives on World Politics. Presidential Address. *Perspectives on Politics* 8(1): 11–20.

Laslett, P. ed., 1972. *Philosophy, Politics and Society*. Oxford: Blackwell, 1972.

Lasswell, H. D. 1939. The Contribution of Freud’s Insight Interview to the Social Sciences. *The American Journal of Sociology* 45(3): 375–390.

Lasswell, H. D., 1941. Psychology Looks at Morals and Politics. *Ethics* 51(3): 325–336.

Magee, B., 1982. *Men of Ideas: Some Creators of Contemporary Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.

Merriam, Ch. E., 1921. The Present State of the

Study of Politics. *The American Political Science Review* 15(2): 173–185.

Merriam, Ch. E., 1926. Progress in Political Research. *The American Political Science Review* 20(1): 1–13.

Miller, E. F., 1999. Leo Strauss: Philosophy and American Social Science. In: K. L. Deutsch, J. A. Murley, eds. *Leo Strauss, the Straussians, and the American Regime*. Lanham: Rowman & Littlefield, p. 91–102.

Nekrašas, E., 2010. *Pozityvus protas: jo raida ir įtaka modernybei ir postmodernybei*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Ricci, D. M., 1984. *The Tragedy of Political Science*. New Haven: Yale University Press.

Shalit, A., 2009. Political Philosophy and Empirical Political Science: From Foes to Friends? *European Political Science* 8: 37–46.

Simon, H. A.; Radin, M.; Lundberg, G. A.; Lasswell, H. D., 1950. The Semantics of Political Science: Discussion. *The American Political Science Review* 44(2): 407–425.

Smith, D. G., 1957. Political Science and Political Theory. *The American Political Science Review* 51(3): 734–746.

Smith, S. B., 2007. *Reading Leo Strauss: Politics, Philosophy, Judaism*. Chicago: The University of Chicago Press.

Strauss, L., 1959. *What is Political Philosophy? And Other Studies*. Chicago: The University of Chicago Press.

Strauss, L., 1965. *Natural Right and History*. Chicago: The University of Chicago Press.

Strauss, L., 1978. *City and Man*. Chicago: The University of Chicago Press.

Strauss, L., 1995. *Liberalism Ancient and Modern*. Chicago: The University of Chicago Press.

Strauss, L., 1996. *The Political Philosophy of Hobbes*. Chicago: The University of Chicago Press.

Wilson, W., 1911. The Law and the Facts: Presidential Address. *The American Political Science Review* 5(1): 1–11.

RELATION BETWEEN POLITICAL PHILOSOPHY AND POLITICAL SCIENCE: ATTITUDE OF LEO STRAUSS

Mindaugas Stoškus

S u m m a r y

The aim of this article is to discuss the relation between political philosophy and political science. The development of political science highlighted two main approaches toward this relation. One group of political scientists says that political science must stay close to political philosophy while another group demands strict dissociation. Behaviorism in political science marked the enormous growth of

influence of the later group. Leo Straus appeared as a rigid critic of behavioral political science and an influential defender of political philosophy. This paper deals with his criticism of basic premises of political science and his attitude to the significance of political philosophy.

Keywords: political science, political philosophy, positivism, behaviorism, Strauss.

Įteikta 2011 04 28